

Бойові операції в Північній Африці та на Західному фронті в Європі. 1940-1944

Після смерті Роммеля в 1944 р. залишилися архіви, в яких німецький полководець записав історію своєї драматичної кар'єри і подробиці здійснених ним військових кампаній. Щовечора Лис Пустелі, як прозвали його англійці, диктував розповідь про події дня, а після кожної битви — підбивав підсумки її перебігу та уроків, які слід з неї винести.

Майже щодня він писав дружині відверті листи, в яких висловлював особисте ставлення до того, що відбувається на фронтах, а потім і свої сумні передчуття. Крім того, він продемонстрував свій погляд на союз осі та на внутрішній механізм роботи вищого командування фюрера.

Син Роммеля Манфред додав до записок батька розповідь про останні тижні життя фельдмаршала аж до моменту, коли йому за наказом Гітлера було надано вибір: почесне самогубство або ганебний суд за зраду.

**БОЙОВІ ОПЕРАЦІЇ
В ПІВНІЧНІЙ АФРИЦІ
ТА НА ЗАХІДНОМУ ФРОНТІ
В ЄВРОПІ
1940-1944**

Ервін Роммель

Видавництво
«К Н Т»
Київ - 2024

Переклад українською — *Наталія Іртицева*

Ервін Роммель. Бойові операції в Північній Африці та на Західному фронті в **Е 69** Європі. 1940 – 1944. — Київ: Вид. «КНТ», 2024. — 816 с.

ISBN 978-611-01-3081-3

Після смерті Роммеля в 1944 р. залишилися архіви, в яких німецький полководець записав історію своєї драматичної кар'єри і подробиці здійснених ним військових кампаній. Щовечора Лис Пустелі, як прозвали його англійці, диктував розповідь про події дня, а після кожної битви — підбивав підсумки її перебігу та уроків, які слід з неї винести. Майже щодня він писав дружині відверті листи, в яких висловлював особисте ставлення до того, що відбувається на фронтах, а потім і свої сумні передчуття. Крім того, він продемонстрував свій погляд на союз осі та на внутрішній механізм роботи вищого командування фюрера. Син Роммеля Манфред додав до записок батька розповідь про останні тижні життя фельдмаршала аж до моменту, коли йому за наказом Гітлера було надано вибір: почесне самогубство або ганебний суд за зраду.

ISBN 978-611-01-3081-3

© Видавництво «КНТ», 2024.

ВСТУП

Вплив на світ меча Роммеля приросте силою його пера. Жоден полководець в історії не залишив описів своїх кампаній, які за яскравістю і цінністю можна порівняти з роммелівським, тепер здебільшого витягнутих із різних схованок і зібраних у цьому томі.

Жоден воєначальник не дав такої наочної картини своїх операцій і методів командування. Більше ніхто так яскраво не відобразив на папері динамізм *бліцкригу* і швидкість руху *танкових* військ. У багатьох уривках захопливо передано відчуття стрімкого руху і швидкого ухвалення рішень: Роммель везе читача із собою у своїй командирській машині.

Великі полководці були здебільшого нудними письменниками. Крім відсутності літературної майстерності в описі своїх битв, вони, як правило, схильні затуманювати роботу своєї думки. Оповідаючи про свої дії, вони мало повідомляють нащадкам про їхні мотиви. Виняток становив Наполеон, але цінність його розповіді знижує безпринципність в інтерпретації фактів понад загальноприйнятну норму і прагнення потасувати бухгалтерський баланс. Як і в Цезаря, його твори не просто прикрашені, але створені з пропагандистськими цілями.

Розповідь Роммеля різоче об'єктивна й образна, і в процесі написання його, як і більшість особистостей, що творили історію, безумовно, турбувало власне місце в ній. І незважаючи на те, що в трактуванні подій він виявляє природне праг-

нення виправдатися, підпорядкована вона пекучому інтересу до військових уроків походів. Його свідчення надзвичайно добре витримують критичний аналіз і перевірку іншими джерелами. У них можна відшукати низку фактичних помилок, однак менших, ніж у багатьох офіційних та особистих оповіданнях, опортуністично підігнаних під повоєнне знання. За окремих спірних трактувань немає надто частого навмисного випинання національних або особистих заслуг, яке трапляється в подібних оповіданнях.

Чіткість і висока точність, що вирізняють намальовані Роммелем картини операцій, ще примітніші тому, що стрімкі танкові битви, особливо в пустелі, зазвичай залишають неясні враження. Ясність намальованої Роммелем картини багато в чому зумовлена манерою його командування – звичкою йти вперед і прагненням перебувати у вирішальний момент поблизу вирішального місця, а також тривалими самотійними тренуваннями спостережливості, пильним професійним поглядом, який помічає в тому, що відбувається, головне, а також умінням це головне зафіксувати. Проявом цієї якості була його пристрасть до фотографування на кожному кроці просування вперед – як і в Лоуренса Аравійського на арабському театрі військових дій Першої світової.

Ці два майстри ведення війни в пустелі за всіх відмінностей у темпераменті, колі інтересів і філософії мали помітну схожість. Їх розумчє зближувало відчуття часу і простору, інстинкт раптовості, вміння використовувати місцевість і сприятливу ситуацію, поєднання гнучкості з передбаченням, а також ідеї прямого особистого командування воєначальника. Ще одна суто військова спільність полягала в застосуванні механізованої мобільності до війни в пустелі. Лоуренс, якого в масовій свідомості найчастіше уявляють верхи на верблюді, одним із перших усвідомив, наскільки нові засоби пересуван-

ня можуть змінити війну в пустелі, що в зародку і в мініатюрі продемонстрував бойовим застосуванням кількох броньовиків і літаків. Широке використання Роммелем цих можливостей привело б знавця військової справи і революціонера за натурою Лоуренса в захват.

І Роммель прагнув виразити себе не тільки в бою, а й за письмовим столом. Це чітко – задовго до полководницької слави – показав його надзвичайно яскравий трактат про піхотну тактику, на який молодого офіцера Першої світової надихнув військовий досвід і спроба його узагальнення. Більшість підручників з тактики смертельно нудні, але йому вдалося вдихнути в цей жанр нове життя. Мобільніші операції і власна більш значуща роль у наступній війні розширили перед ним простір, чим він повною мірою і скористався. Його письменницький талант не поступався полководницькому. Той самий експресивний дар і порив видно і в його олівцевих або кольоровою крейдою на папері замальовках планованих або просто уявних операцій.

Під час усієї своєї діяльності в період Другої світової війни він постійно тримав у голові задум книжки, яка за розмахом не поступалася б бойовим діям, і постійно робив для неї нотатки, які в будь-яку хвилину перепочинку перетворював на розповідь.

Смерть за наказом Гітлера завадила йому завершити задум, проте з начерків вийшла неперевершена у своєму жанрі книга. Можливо, їй бракує блиску, але її літературна міць просто вражає. Поряд із ясністю описів її вирізняє драматична напруженість, а її цінність значно зростає завдяки супроводжувальним і пояснювальним розповідь коментарям. Розділ «Правила ведення війни в пустелі» – віртуозний зразок військової думки, а вся розповідь всипана мудрими роздумами, часто в нових ракурсах – про зосередження в часі, а не в

просторі, про ефект швидкості при переважній чисельній перевазі, про гнучкість як засіб раптовості, про безпеку, забезпечувану зухвалістю, про умовності, які отупляють... «квартирмейстерського розуму», про створення нових стандартів і непокору нормам, про цінність не прямої, а непрямой відповіді на ходи супротивника, про те, що відсутність переваги в повітрі вимагає кардинального перегляду правил наземних операцій, про нерозумність невибіркових репресій і нерозважливість жорстокості, про принципову нераціональність і безпринципну раціональність.

Поки не зазирнув у записки Роммеля, я вважав його блискучим тактиком і великим командиром-натхненником, але не усвідомлював, наскільки глибоко в нього розвинене стратегічне відчуття – або, в усякому разі, розроблене в його роздумах. Несподіванкою було виявити, що такого роду натхненник – настільки глибоко мисляча людина, а його зухвалість настільки проникливо розрахована. В окремих випадках його ходи можна критикувати як надто ризиковані, але не як нерозумні удари сліпого і запального гравця. Аналізуючи операції, можна побачити, що деякі з його невдалих ударів із важкими наслідками для нього ледь не виявилися серйознішими для його супротивників. Ба більше, його удари навіть у разі невдачі справляли на них таке враження, що давали його армії шанс врятуватися.

Один із чіткіших способів оцінки командирів – це глибина враження, яке вони справляють на протилежну сторону. За цим показником статус Роммеля дуже високий. За століття воєн порівнянне враження на британців справив тільки Наполеон, і то не виключно військовими операціями, як у випадку Роммеля.

Ба більше, Роммель став для британців не просто опудалом. Благоговіння перед його динамічною полководниць-

кою майстерністю переросло в майже розчулене захоплення ним як людиною. Насамперед цьому сприяла швидкість і раптовість його операцій, але цьому сприяло і те, що в африканській війні він дотримувався пристойності кодексу ведення воєнних дій, а також його особиста лицарська поведінка щодо багатьох військовополонених, з якими він зустрічався особисто. Він став героєм військ 8-ї армії, що воювали проти нього, – до такої міри, що, якщо їм хотілося похвалити якийсь власний успіх, говорили: «як Роммель».

Настільки сильне захоплення ворожим командиром тало в собі приховану небезпеку для бойового духу солдатів. Тому британське командування і штаби змушені були докласти напружених зусиль, щоб розвіяти «легенду про Роммеля». Завдяки як почуттю їхньої порядності, так і його особистій поведінці подібна контрпропаганда була спрямована не на очорнення його характеру, а на применшення масштабу його військового обдарування. Опорою тому слугували його остаточні поразки – і навряд чи від супротивників слід було очікувати наголошування на величезному браку в нього сил і ресурсів або на визнання значення того, чого йому за подібних нестач удалося домогтися. Справедливіше порівняння і правильніший розрахунок залишено історії, що має звичай виправляти поверхневі оцінки, які тимчасово супроводжують перемогу. Ганнібал, Наполеон і Лі зазнали поразки, але на терезах історії піднялися над своїми переможцями.

Для правильного судження про його діяльність необхідно належним чином враховувати умови і відносні ресурси, а також інші чинники, які командир не контролює. Тільки тоді ми зможемо правильно оцінити якість його діяльності. Видатна особливість численних успіхів Роммеля полягає в тому, що їх було досягнуто з меншими ресурсами і без будь-якого панування в повітрі. Більше жодні генерали з обох боків у

Другій світовій війні не вигравали битви за наявності подібних труднощів, окрім перших британських лідерів під командуванням Вейвелла, – а ті билися з італійцями. Дії Роммеля не були бездоганними, і він зазнав кількох поразок, яких можна було уникнути, проте в бою з силами, що переважають, будь-який промах може призвести до поразки, тоді як командир, що має велику перевагу в силі, може ефективно приховати численні помилки. За всієї своєї зухвалості, швидкості рухів і рішень Роммель загалом слугує гарною ілюстрацією слів Наполеона, що «найбільший генерал той, хто припускається найменше помилок».

У цьому критичному зауваженні, однак, чується занадто багато пасивності для відповідності природі війни, а також тенденція до захоплення небезпечної обережності. Правильніше було б сказати: «Найбільший генерал – той, хто змушує противника припускатися найбільших помилок». Виходячи з цього критерію Роммель сяє ще яскравіше.

Оптимальна грань порівняння знаменитих полководців різних епох пролягає через їхнє мистецтво, яке можна відрізнити від мінливої тактики. Можна провести порівняльне дослідження того, як вони використовували наявні в їхньому розпорядженні засоби для досягнення результатів, особливо використання ними мобільності, гнучкості та раптовості для порушення ментальної та фізичної рівноваги супротивників. На прикладі тих, хто розкрив свої задуми, можна навіть оцінити, наскільки досягнуті ними результати були предметом розрахунку.

У цьому насамперед полягає пізнавальна цінність записок Роммеля, тим паче, що його розповідь не переглядалася у світлі кон'юнктури повоєнного знання, а його листи часто містять свідчення того, як він підходив до своїх проблем ще до настання події. Саме в підході, а не в дії людина розкриває спрямованість думки й орієнтацію розуму.

«Записки Роммеля» успішно розвіють пил суперечок, викликаних найрізноманітнішими мотивами. Роммель писав задовго до того, як він міг уявити полеміку, що виникла за межами Німеччини, і підготувати свої нотатки для відповіді на неї, а його листи дружині ще безпосередніші. Дивно, наскільки він відвертий в епістолярних коментарях, враховуючи обов'язкову перлюстрацію листів військовою цензурою. З цих об'єднаних джерел читач може отримати чітке уявлення про думки Роммеля й основні принципи його дій. Картина, природно, може відрізнятись залежно від схильності окремого читача, але в самій особистості та її різних аспектах мало неясностей.

Роммель був дуже людяний – якщо не брати до уваги його надзвичайну енергію і військовий геній. У його оповіданнях і листах чітко проявляються «вади», як і в більшості ватажків людства, він перебував у стані зародкового розвитку. У період найбільшого успіху його замашки відзначені чарівним хлоп'яцтвом, але небезпечно нефілософським, а погляди – органічністю, необхідною для успіху в командуванні. Його листи свідчать, що на початку війни він розглядав її як велику гру, гру, в якій він служить вітчизні, і муштрував себе навчаннями з прямодушною відданістю. Щоб домогтися максимального лідерства, командир повинен відчувати себе так само, як і на війні, – і найнапористіші з них завжди так себе відчували. Роммель мав надзвичайну здатність до роздумів, але до останніх місяців життя він не виходив за рамки військової сфери.

Як і більшості рішучих солдатів, йому нелегко давалася терпимість до протилежних поглядів, особливо у товаришів по зброї. Це проявляється, зокрема, в його різких коментарях про Гальдера і Кессельрінга, безумовно несправедливих за кількома пунктами, але слід також пам'ятати, що на пізніших стадіях африканської кампанії він хворів, що, звісно, не могло не спо-

творити і не затуманити його погляд. Але він не вмів злитися – його запальність компенсувалася відхідливістю, – і, коли гнів минав, він із найбільшою готовністю загладжував допущену несправедливість. Це проявилось, наприклад, у тій високій да-нині поваги, яку він віддає Кессельрінгу в останніх роздумах. Ба більше, його коментарі про супротивників – французів, бри-танців і американців – демонструють чудову відсутність нена-висті й готовність визнати їхні найкращі якості.

Ставлення Роммеля до фюрера і довга йому вірність – загадка тільки для тих, хто не розуміє складу розуму, змалеч-ку виробленого підготовкою кадрового військового, особли-во в Німеччині, і не може собі уявити, який вигляд все має з його дзвіниці. Але документи прояснюють два фактори, які з часом зміцнили його військову вірність. Легко помітити, що динамізм Роммеля і Гітлера перегукувалися, а обструкція, яку чинив йому проміжний поверх «вищого ешелону», з яким він перебував у тісному контакті, змушувала його сильніше спів-чувати далекому фюреру. Так тривало, поки рефлексія Ромме-ля була суто військовою. Але широта незалежної влади, якою він володів в Африці, великі проблеми, з якими йому дово-дилося стикатися, і глибоке враження, яке справила на нього матеріальна перевага союзників, поступово розширили сферу його міркувань, що сприяло істотній зміні поглядів, яка стала-ся, коли він повернувся в Європу і ближче спілкувався з Гіт-лером. Фіксувати процес цих змін на папері було б з його боку божевіллям – фактично деякі з його пізніших листів свідчать про явне прагнення завуальовано висловити настрій, що змі-нився, – а в його записах розкидано безліч підказок. Його син і найближчі соратники доповнили їх своїми свідченнями того, як його довели до відступництва і рішучості повалити Гітле-ра, що коштувало йому життя.

Однак головне значення записок полягає в тому рясному світлі, яке вони пролили на військове керівництво Роммеля. Їхні свідчення підтверджують думку британських солдатів, які реально проти нього воювали, і показують, що їхня оцінка ближча до істини, ніж контрпропаганда, спрямована на знецінення його солідної репутації. «Легенда про Роммеля» явно обгрунтована набагато краще за більшість інших. Якщо не брати до уваги того, що йому вдалося уникнути смерті або потрапляння в полон у бою, удачі він завдячував менше, ніж більшість прославлених полководців. Тепер, коли його справжні концепції і робота його розуму відкриті для вивчення, стає очевидним, що успіхи його не випадкові, а заслужені. Вони несуть на собі печатку військового генія.

Тут не місце для біографічного огляду кар'єри Роммеля, майстерно і яскраво представленого в книжці Десмонда Янга¹, яка слугує цінним доповненням до цієї роботи. Але, можливо, варто в стислому вигляді представити основні риси полководницького мистецтва Роммеля і коротко обговорити їх у зв'язку із загальним досвідом ведення війни.

У більшості сфер діяльності геніальність асоціюється з оригінальністю. Проте серед тих, кого заведено називати великими майстрами війни, це рідкість. Більшість із них досягли успіху завдяки чудовому використанню традиційних інструментів, і лише деякі шукали нові засоби і методи. Це дивно, адже історія показує, як багато разів вирішувалися долі народів, і найепохальніші історичні зміни визначалися зміною зброї і особливо тактики.

Однак подібні удосконалення зазвичай проводилися якимось дослідником воєн зі свіжим складом розуму і впливом на прогресивно налаштованих солдатів свого часу, а не

---

1 Rommel (Harpers, 1951).

діями якогось високопоставленого командира. Великих ідей в історії воєн менше, ніж великих полководців, проте наслідки їхні більш далекосяжні. Різниця між ними слугує нагадуванням про те, що існують два види «військового генія» – теоретик і практик. В особистості Роммеля вони злилися. Хоча теорія блицкригу – нового надмобільного стилю ведення війни завдяки залученню бронетанкових і моторизованих військ – народилася в Англії задовго до того, як з'явився Роммель, стрімкість, з якою він її підхопив, і те, як він її розробив, свідчили про свіжість його мислення та вроджену концептуальну силу. Він став провідним після Гудеріана виразником нової ідеї. Це тим примітніше, що до лютого 1940 року, коли його призначили командиром 7-ї танкової дивізії, він не мав досвіду танкіста, а на вивчення теорії та освоєння проблем поводження з подібними силами в нього залишалось менше трьох місяців, перш ніж його кинули в бій. Його блискуча участь у танкових наступках, що призвели до краху Франції, призвела до того, що йому дали можливість застосувати нову концепцію в Африці, а також перевагу незалежного командування, до чого Гудеріана в Європі ніколи не допускали, на щастя для його вцілілих супротивників. Ба більше, в Африці Роммель продемонстрував більш тонке застосування теорії, поєднуючи оборону з наступом і заманюючи танки противника в пастки з наживкою під час підготовки до своїх блискавичних ударів. В інших відношеннях він також зробив помітний внесок у нову тактику.

Примітно, що Роммель був одним із небагатьох видатних полководців, які прославилися і як військовий мислитель, і як письменник. Ще примітнішим є той факт, що шанс довести полководницькі здібності він отримав завдяки впливу своїх творів. Оскільки саме його книжка «Піхота наступає» спочатку й привернула до нього увагу Гітлера, а враження, яке вона

справила на фюрера, проклало шлях до феноменального піднесення автора. Максимально Роммель зумів використати свій шанс тому, що мав ще й організаторський талант. Міру його обдарованості цією якістю можна найкраще зрозуміти, звернувши увагу на якості, що їх виявляли великі полководці в історії, хоча ступінь кожної якості в кожному випадку була різною.

За старих часів, коли армії були невеликі і билися зброєю ближнього бою, а ареною генерала було поле бою, а не театр військових дій, найціннішою полководницькою якістю була *coup d'aile* – термін, що означає поєднання гострої спостережливості зі швидкою вірною інтуїцією. Усі великі воєначальники володіли прекрасною здатністю миттєво схоплювати картину місцевості та обстановки, відношення одного до іншого і частин до цілого. Роммель явно цією здатністю володів. В Африці вона набула нового значення внаслідок стрімкого характеру бронетанкової війни і помірного масштабу сил на цьому театрі військових дій.

Згодом через розширення видів озброєння та збільшення чисельності й масштабності армій зросла потреба у здатності ширшій і глибшій, ніж *coup d'aile*, – а саме проникливості. Веллінгтон влучно охрестив її силою проникнення в те, що відбувається «по той бік пагорба» – у тилу і у свідомості противника. Сьогодні ще більше, ніж у минулому, командир повинен володіти глибоким розумінням психології загалом і психології командира противника зокрема. Якою мірою Роммель володів такого роду проникливістю або психологічним чуттям, можна побачити як у його записках, так і в його операціях.

Подібне психологічне чуття, своєю чергою, лежить в основі іншого істотного і більш позитивного елемента військового генія – здатності організовувати раптовість, робити несподіваний хід, який виводить противника з рівноваги. Для повного ефекту, як показує історія, вона має бути підкріпле-

на гострим відчуттям часу і вмінням розвивати максимально можливий ступінь маневреності. Швидкість і раптовість – якості-близнюки. Це переважно «ударні» або наступальні якості справжнього полководця. І їхній розвиток, як і розвиток органів чуття, залежить від здатності, яку найкраще й стисло визначити як творчу уяву.

За вмінням здійснювати раптові ходи, гострим відчуттям часу і вмінням розвинути таку маневреність, яка здатна паралізувати опір, важко знайти сучасний аналог Роммеля, за винятком Гудеріана – прем'єра блицкригу. Пізніше схожі якості під час війни продемонстрували Паттон і Мантейфель, однак порівняльна оцінка ускладнена внаслідок більш обмеженого масштабу їхніх операцій. Так само йде справа і з оцінкою минулого, де інструменти були настільки різні, хоча нам відомо, що Зейдліц, Наполеон і Бедфорд Форрест володіли видатними здібностями досягати раптовості за рахунок швидкості, і хоча аналогічний динамізм можна побачити у великих монгольських полководців, таких як Чингісхан і Субедей. Таємниця цього поєднання ніколи не проявлялася так ясно, як у «Записках» Роммеля.

Прагнучи вивести з рівноваги противника, командир сам не повинен втрачати рівноваги. Він повинен володіти тією якістю, яку Вольтер назвав наріжним каменем успіху Мальборо, – «ця спокійна мужність посеред метушні, цей душевний спокій у небезпеці, який англійці називають холоднокрівністю». Однак до цього йому слід було додати якість, найточніше сформульовану французами як *le sens du praticable*, – відчуття того, що можливо і що неможливо – тактично і матеріально-технічно. Поєднання обох цих «охоронних» якостей можна назвати силою холоднокрівності. Піски історії усяяні уламками прекрасно продуманих планів, що впали через їхній дисбаланс. У зв'язку з цією якістю Роммеля

виникає багато запитань. Поряд із величезною мужністю він мав так званий артистичний темперамент і, як показують його листи, був схильний коливатися від екзальтації до депресії. Ба більше, і у вищому штабному, і у власному колі його часто критикували за те, що він недостатньо враховував труднощі постачання і в стратегічному плані робив більше, ніж дозволяли матеріально-технічні можливості. У низці випадків перебіг бойових дій таку критику виправдовував. З іншого боку, документи показують, що в ризику, на який він ішов, був глибший, ніж бачилося поверхневому спостерігачеві, розрахунок. Він вимагав більше за можливе за «штабними» мірками, оскільки таким був найімовірніший спосіб домогтися більших результатів у нових стратегічних умовах. Хоча часом ця стратегічна політика зазнавала невдачі, примітно, наскільки часто йому вдавалося більше, ніж можливо за будь-якого нормального з матеріально-технічного погляду розрахунку, і, як наслідок, досягалися результати, інакше ніяк не досяжні.

Нарешті, серед усіх інших якостей, що відрізняють великого полководця, стоїть справжня сила лідерства командира. Це система запалювання бойової машини, у разі несправності якої жодні навички водіння не допоможуть. Саме завдяки великому лідерству командира війська надихаються на більше, ніж здається можливим, розлаштовуючи «нормальні» розрахунки противника.

Ці якості Роммеля як «великого полководця» безсумнівні. Дратував штабних офіцерів, він викликав поклоніння в бойових частинах і домагався від них на полі бою того, що виходило далеко за межі будь-якого раціонального розрахунку.

Б. Г. ЛІДДЕЛ-ГАРТ

ІСТОРІЯ ЗАПИСОК РОММЕЛЯ

Манфред Роммель

Після смерті мого батька залишилося чимало документів, що накопичилися під час його походів. Армійські накази, оперативні зведення, щоденні донесення Верховному командуванню – крім цих офіційних документів, він залишив низку великих зошитів, що включають його особистий щоденник і докладні нотатки про французьку кампанію 1940 року і про війну в пустелі.

Після Першої світової війни мій батько опублікував книгу з піхотної тактики, засновану переважно на власному досвіді. Працюючи над книжкою, він виявив, що зберіг мало необхідних документів; не надто допомагав і щоденник: у ньому найважливіші періоди позначені великими лакунами, коли батько був надто зайнятий боями і для ведення щоденника просто не вистачало часу.

Батько, безсумнівно, мав намір опублікувати ще одну книжку про військові уроки, витягнуті з власного досвіду Другої світової війни, і з новими записками вирішив уникнути такого ж невигідного становища.

З моменту перетину кордону і до травня 1940 року він почав вести особисті записи про свої операції, які зазвичай щодня диктував одному зі своїх помічників. Щоразу, коли дозволяло затишшя, він готувався до більш виваженої оцінки того, що сталося.

Він зберіг усі свої офіційні накази, звіти і документи. До того ж були сотні карт і ескізів операцій, які він або його співробітники намалювали кольоровою крейдою, до того ж деякі з них були акуратно і точно обведені тушшю, також були начерки карт, призначені для ілюстрації наступних творів.

У міру того як події набували менш сприятливого повороту, батько дедалі більше турбувався про те, щоб об'єктивний опис його дій зберігся після його можливої смерті, щоб його наміри не можна було невірно витлумачити. Після повернення з Африки він працював над своїми паперами в найсуворішій таємниці, диктуючи або даючи чернетки для передруковування на друкарській машинці тільки своїй матері або одному зі своїх ад'ютантів. Після повернення з Франції в серпні 1944 року він почав писати звіт про вторгнення, але знищив його, коли стало зрозуміло, що його підозрюють у співучасті в змові 20 липня. Водночас деякі папери, які він, безсумнівно, спалив би, якби в нього був час, збереглися.

Батько був пристрасним фотографом. І знову ж таки заради своєї книжки він повернувся після Першої світової війни в Італію, щоб зробити світлини місць, де воював у 1917 році, які були потрібні йому для тактичних замальовок, однак завдання виявилось нелегким, бо італійці не вітали німецьких офіцерів із фотоапаратами на своїй прикордонній території. Мій батько подорожував на мотоциклі з своєю матір'ю як «інженер». Для книги, яку він планував написати про Другу світову війну, він мав намір добре заpastися фотографіями і зробив їх буквально тисячі, і в Європі, і в Африці, зокрема велику кількість кольорових. Фотографував він тільки під час руху вперед, як він сказав мені одного разу: «Свій власний відступ я не фотографую».

Крім того, він майже щодня писав своїй матері, і вона зберегла близько тисячі його листів.

Лише частина всього цього матеріалу пережила мінливості долі, що чекали на нього.

Кілька місяців напередодні початку війни мій батько командував Військовою академією у Вінер-Нойштадті, приблизно за п'ятдесят кілометрів на південь від Відня. Академія розташовувалася у величезному старому замку. Коли 1943 року ескадрильї британських і американських бомбардувальників почали здійснювати нальоти на місто, і нашому будинку загрожувала небезпека бути зруйнованим, ми сховали частину батькового архіву в глибоких підвалах замку, іншу частину ми відправили на ферму на південному заході Німеччини. Решту ми взяли з собою, коли восени 1943 року з Вінер-Нойштадта переїхали до Херрлінгена, за вісім кілометрів від Ульма у Вюртемберзі. Смерть мого батька змусила мою матір ще ретельніше зберігати його документи, не тільки з особистих причин, а й для того, щоб, коли писатиметься історія, можна було сказати правду. Уже під час похорону з нею заговорив офіцер СС і спробував з'ясувати, що сталося з паперами мого батька. Ми на вудку не попалися. Проте була велика ймовірність, що їх у нас спробують відібрати.

Тож мама одразу почала збирати всі папери в будинок. Я вирушив у Вінер-Нойштадт за залишеними в підвалах замку документами. У ту пору не потрібно було бути провидцем, щоб зрозуміти, що згодом радянські війська дійдуть до Відня, і півроку по тому вони справді штурмували замок, який наполегливо оборонявся курсантами офіцерської школи, що навчалися там, і той перетворився на купу щебеню. Усе, що не знищили, виявилось розграбованим.

За допомогою сестри мого батька і капітана Альдінгера, його ад'ютанта, моя мати почала збирати всі документи, готуючись у разі потреби їх заховати. Ховати вона вирішила

Зміст

Вступ.....	3
Історія записок Роммеля. <i>Манфред Роммель</i>	16
Від редактора.....	25
Подяки.....	27

Частина перша ФРАНЦІЯ, 1940 РІК

Розділ I	
ПРОРИВ НА МААСІ.....	28
Розділ II	
ЗАХЛОПУВАННЯ ПАСТКИ.....	68
Розділ III	
ПРОРИВ НА СОММІ.....	92
Розділ IV	
ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ДО ШЕРБУРА.....	128

Частина друга ВІЙНА В АФРИЦІ – ПЕРШИЙ РІК

Розділ V	
ПОРАЗКА ГРАЦІАНИ – ПРИЧИНА І НАСЛІДКИ.....	159
Розділ VI	
ПЕРШИЙ РАУНД.....	170
Розділ VII	
БРИТАНСЬКИЙ ЛІТНІЙ НАСТУП 1941 РОКУ.....	236

Розділ VIII	
ЗИМОВА КАМПАНІЯ 1941/42 РОКУ	
(<i>Генерал-лейтенант Фріц Байєрляйн</i>)	256

Частина третя ВІЙНА В АФРИЦІ – ДРУГИЙ РІК

Розділ IX	
ГАЗАЛА І ТОБРУК	308
Розділ X	
ПЕРЕСЛІДУВАННЯ В ЄГИПЕТ	373
Розділ XI	
ІНІЦІАТИВА ВИСЛИЗАЄ	388
Розділ XII	
ПЕРЕГОНИ З ЧАСОМ	421
Розділ XIII	
ЗАРАЗ АБО НІКОЛИ – АЛАМ-ЕЛЬ-ХАЛФА	439
Розділ XIV	
БИТВА БЕЗ НАДІЇ – АЛАМЕЙН	456
Розділ XV	
АЛАМЕЙН У РЕТРОСПЕКТИВІ	518
Розділ XVI	
ВЕЛИКИЙ ВІДХІД	531
Розділ XVII	
КОНСУЛЬТАЦІЯ В ЄВРОПІ	566
Розділ XVIII	
НАЗАД У ТУНІС	582
Розділ XIX	
МІЖ ДВОХ ВОГНІВ	624

Частина четверта ІТАЛІЯ

Розділ XX	
ІТАЛІЯ, 1943 РІК (<i>Манфред Роммель</i>)	664

Частина п'ята ВТОРГНЕННЯ

Розділ XXI	
ВТОРГНЕННЯ, 1944 РІК (<i>Генерал-лейтенант Фріц Байєрляйн</i>).....	699
Розділ XXII	
ОСТАННІ ДНІ (<i>Манфред Роммель</i>).....	766
Розділ XXIII.....	784
НЕБО ПОТЕМНІЛО.....	784
План Роммеля атаки на Нілі.....	811
Умовні позначення.....	812

ХУДОЖНЄ ВИДАННЯ

Ервін Роммель

БОЙОВІ ОПЕРАЦІЇ
В ПІВНІЧНІЙ АФРИЦІ
ТА НА ЗАХІДНОМУ ФРОНТІ
В ЄВРОПІ
1940 – 1944

Переклад українською — *Наталія Іртишцева*

Підписано до друку 26.02.2024 р. Формат 60x84 1/16.
Друк цифровий. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 50,85. Тираж 300 прим.

ТОВ «КНТ»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 581 від 03.08.2001 р.

Книги, які можуть вас зацікавити

Лис пустелі.
Генерал-фельдмаршал
Ервін Роммель

Втрачені перемоги.
Спогади
генерал-фельдмаршала
а Вермахту

Піхота наступає. Події
та досвід. Спогади про
участь у боях 1914-1918
роках у Франції,
Румунії та Італії

Найбільша перемога
Роммеля

Із життя солдата

Зимові війни
1939-1940 рр.

Перейти до галузі права
Військове право

[Перейти на сайт →](#)